

Richly Gábor
Budapest

Aladár Paasonen életpályája – adalékok a finn–magyar kapcsolatok történetéhez

Aladár Antero Béla Gyula Árpád Paasonen ezredes különleges életútja több ponton kapcsolódik a finn–magyar katonai kapcsolatok ezidáig kevésbé kutatott történetéhez. A fordulatos életút érdekessége mellett ez a hiány is indokolja, hogy röviden felidézzük Paasonen sokoldalú személyiségét és katonai pályafutását.

A századfordulón a finnugor nyelvrokonság gondolata mind szélesebb körben talált kedvező visszhangra Finnországban és Magyarországon, a két ország közötti kulturális kapcsolatok fejlődése, a mind gyakoribbá váló személyes kapcsolatok és kölcsönös látogatások néhány esetben vegyesházassághoz is vezettek. Aladár Paasonen is egy ilyen házasságból született 1898-ban Budapesten, Heikki Paasonen nyelvészprofesszor és Páskay-Palásthi Mariska gyermekeként. Bár a szülők Magyarországon ismerkedtek meg, és a család a következő években is többször tartózkodott Magyarországon, a fiatal Aladár Finnországot választotta hazájául. Ebben többek között 1918-ban kezdődő katonai pályafutása is szerepet játszhatott, ugyanis a finn polgárháború idején beállt a fehér hadseregbe, és a harcokban kitűnve megcsillant előtte a sikeres katonai karrier lehetősége. 1921-ben vette először hasznát különleges nyelvtelenségének – ekkor már a finn és a magyar mellett kiválóan beszélt svédül, németül és franciául, majd később oroszul, spanyolul és angolul is megtanult –, amikor előjárói három évre a kiváló hírű École Supérieure de Guerre katonai akadémiára küldték tanulni. Paasonen később szívesen emlegette, hogy itteni tanulmányai során többek között Charles de Gaulle-lal is rendszeresen összemérhette képességeit. A hároméves képzésről hazatérve Paasonen nemsokára a finn vezérkar szervezeti osztályának vezetője lett, később rövid ideig a szovjet határ közelében, Viipuriban volt zászlóaljparancsnok, majd 1931-ben ismét külföldre vezényelték: Finnország számára különösen fontos fővárosokban, Moszkvában és Berlinben lett katonai attasé.

Bár 1934-től Paasonen a vezérkari főnökség hadműveleti osztályának volt a vezetője, és így a nemzetközi ügyek nem tartoztak a feladatköréhez, ettől függetlenül a harmincas évek második felében kibontakozó finn–magyar katonai és hadiipari kapcsolatok levéltári aktáiban gyakran feltűnik a neve. Hol magyar hadfelszerelés finnországi értékesítéséhez kérték a segítségét, hol finn vezérkari tisztek magyarországi látogatását szervezte, hol magyar katonai delegáció fogadásában vett részt. E látogatások egyébként ekkor már a legmagasabb szinten folytak: 1936-ban Arvi Oksala védelmi miniszter és Shvoy István honvédfőparancsnok, a következő évben Juho Niukkanen védelmi miniszter utazására került sor. A két világháború közötti finn–magyar katonai kapcsolatok részletes feltárása még várat magára, jóllehet érdekes lenne feltérképezni, hogy a nagyhatalmakkal kiépített kapcsolatok mellett milyen kezdeményezések történtek a két „rokon nemzet” közötti katonai és hadiipari együttműködés szorosabbra fűzése érdekében. E kutatások arra is választ adhatnak majd, hogy a harmincas években egyre ígéretesebben fejlődő együttműködésben milyen szerepe lehetett a katonai vezetést is megérintő néprokonsági eszmének, illetve annak a ténynek, hogy egy magyar származású tiszt mind fontosabb beosztásokba került Finnországban. Paasonen egyébként nem csupán a katonai kapcsolatok fejlesztésében vett részt: 1937-ben, a finn–magyar államközi kulturális egyezmény megkötése után a kulturális bizottságnak is tagja lett.

Aladár Paasonenre katonai előjárói mellett a politikai élet egyes képviselői is felfigyeltek, így Kyösti Kallio köztársasági elnök 1937-ben őt nevezte ki első szárnysegédévé. A választás Paasonen említett külföldi tapasztalataival, korábbi vezérkari és csapattiszti beosztásaival, elméleti felkészültségével (a Finn Katonai Főiskola taktikai kurzusait is vezette), valamint a kortársak által hangsúlyozott kifogástalan fellépésével magyarázható. Kallio nagyra értékelte Paasonen diplomáciai érzékét is, így az 1939–1940-es finn–szovjet téli háborút megelőző moszkvai tárgyalásokon ő volt a finn delegáció katonai tanácsadója. E tárgyalások idején tőle származtak a moszkvai magyar diplomáciai képviselő részletes információi a szovjet követelésekről. Mint ismeretes, a moszkvai tárgyalások nem voltak sikeresek, Sztálin a katonai megoldás mellett döntött. A szovjet támadást követően Paasonen tagja lett Finnország népszövetségi delegációjának, ez a delegáció már sikeresebb volt a

moszkvainál, a Népszövetség kizárta soraiból az agresszornak bizonyult Szovjetuniót. A sikeres népszövetségi megbízást követően Paasonent Párizsba vezényelték, itt a nyugati hatalmak hadianyagszállításait kellett sürgetnie, illetve a franciák és az angolok skandináviai intervenciók terveit igyekezett befolyásolni. Magyar vonatkozás, hogy a párizsi finn követség Paasonen ott tartózkodása idején szerezte be a szovjet–finn frontra igyekvő magyar önkéntes zászlóalj angol és skandináv vízumait. A téli háborút lezáró békekötést követően Paasonen immár az új elnök, Risto Ryti első szárnysegédjeként járt néhány alkalommal Magyarországon. Többek között előadásokat tartott a téli háborúról, ismertette a hazai katonai vezetéssel a Vörös Hadseregről szerzett tapasztalatokat, és tevékenyen részt vett a két ország közötti katonai kapcsolatok elmélyítésében.

Amikor 1941 nyarán a finn hadsereg átlépte az előző évben kijelölt szovjet–finn határt, Paasonen frontszolgálatra kérte magát és ezredparancsnokként vett részt a sikeres offenzívában. C. G. E. Mannerheim marsall, a finn hadsereg főparancsnoka 1942 elején a katonai hírszerzés vezetőjévé nevezte ki a nagyra becsült ezredest. A finn hírszerzés a világháború idején kiváló eredményeket ért el, a német és a japán felderítéssel együttműködve a háború egyes szakaszaiban a szövetségesek szinte valamennyi rádiókódját megfejtették. A birtokába jutott adatok – többek között Wilhelm Canarisszal, az Abwehr vezetőjével folytatott bizalmas, négy szemközi beszélgetései – alapján 1942 és 1943 fordulóján Paasonennek már meggyőződésévé vált, hogy Németország el fogja veszíteni a háborút. Következtetése egybevágott Mannerheimével, aki felkérte, hogy a háborúból való kiugrás előkészítéseként ismertesse helyzetértékelését a katonai és politikai vezetőkkel. A próbálkozás nem járt teljes sikerrel, Paasonent előadásáért többen hazaárulónak bélyegezték – a háború kimenetelét illetően a finn politikusok többsége ekkor még optimista volt. Akárcsak Magyarországon: Mannerheim 1942-ben többek között azért küldte Budapestre Paasonent, hogy puhatolja ki a magyar vezetés helyzetmegítélését. Paasonen hazai beszélgetőpartnerei közül egyedül a hírszerző Ujszászy István ezredes adott hangot kétségeinek. Horthy például sajátos fatalizmussal beszélt Magyarország és Finnország geopolitikai helyzetéről, illetve az ebből következő megkérdőjelezhetetlen magyar–német szövetségről. (Horthyval egyébként több alkalommal is találkozott Paasonen, utoljára Svájcban, 1948-ban.)

Bár a finn kiugrás 1944 őszén sikeres volt, és így a Vörös Hadsereg nem szállta meg Finnországot, a háború után az ország helyzete egy ideig még meglehetősen bizonytalannak tűnt. Néhány magas beosztású tiszttel együtt Paasonen a szovjet megszállás lehetőségével számolva hozzálátott egy földalatti ellenállás előkészítéséhez, majd Svédországba költözött, ahol a Stella Polaris fedőnevű akció keretében tevékenyen részt vett a nyugati szövetségesek Szovjetunió elleni kémkedésében. Az akció nem maradt titokban, és Paasonen a szovjet ügynökök elől hamarosan Svájcba, Párizsba, majd Madridba menekítette családját. 1948 és 1951 között – még mindig illegálisan, felesége, Bartha Flóra vezetéknevét használva – Mannerheim emlékiratainak összeállításában segédkezett Svájcban, majd az Egyesült Államokba költözött, ahol beállt az amerikai hadseregbe. 1955-ben amerikai felderítőként tért vissza Európába: a CIA szolgálatában kilenc évig felelt az NSZK-ba érkező keleti menekültek kihallgatásáért. Nem tudni, hogy munkája során hány magyar emigránssal – esetleg hírszerzővel – volt dolga, milyen személyes segítséget nyújtott a közös szülőföldről érkező menekülteknek, mint ahogy azt sem, volt-e szerepe abban, hogy állítólag az 56-os forradalom idején egy NSZK-ban állomásozó, nagyjából egykori finn tisztekből álló deszantegység budapesti bevetését kérte. 1963-as nyugdíjazását követően Paasonen visszatért az Egyesült Államokba, a halál is ott érte 1974-ben.

Aladár Paasonen nyolc országban élt hosszabb ideig, de szülőföldjének Magyarországot tartotta. Nyolc nyelven beszélt, de anyanyelve a magyar volt. Rendszeres magyarországi látogatásai – a körülmények folytán csupán 1944-ig –, magyar felesége és több más momentum jelzi, hogy Paasonen nem felejtette el magyar gyökereit. Érdemes nekünk is megőriznünk emlékét, és számon tartanunk őt a finn–magyar kapcsolatok történetében.

Források

Magyar Hadtörténeti Levéltár, HM Eln. B 1936–1940 (Honvédelmi Minisztérium Elnöki Osztálya)

Suomen Kansallisarkisto, Niukkasen kokoelma

Suomen Sota-arkisto, T 19381 1936–1940 (Sotatalous osasto, Puolustusministeriö, Sotatalousorganisaatiota ja yleistä sotatalouden järjestelyä koskevia asiakirjoja)

Suomen Ulkoasiainhallinnon Arkisto, Fb 5 C 27 (Ulkoasiainministeriö ja Suomen diplomaattien edustus ulkomailla, Raportit, Budapest)

BRANTBERG, Robert: Sotaupseerit – kahdenkymmenen vuoden suomalaisen sotaupseerin elämäntarina, Jyväskylä, 1999.

PAASONEN, Aladár: Marsalkan tiedustelupäällikkönä ja hallituksen asiamiehenä, Tapiola, 1974.

PAASONEN, Aino: Äänettömyyden toinen puoli, Keuruu, 1989.